

קדושת החיים בהלכה

ערך חיי שעה

הקדמה

האיסור לקרב מיתת גוסס וחומר רצח מתוך חמלה מחד, וחויב ההשתדלות להצלת גוסס מאידך, הם כטיפה מים השאלות העולות על שולחן הפוסקים בנושא רפואה והלכה. אליהן מצטרפות שאלות הנוגעות להיתר ביצוע החייאה ולמתן טיפולים רפואיים שונים לחולים סופניים ולגוססים. מכיון שהתשובות לשאלות הנ"ל תלויות בגורמים רבים, מהם: שלבי המחלה, סוג הטיפול, תרומתו להוצאת החולה ממצבו ועוד, אין הכוונה במאמר זה להורות הלכה למעשה, אלא להביא מעט דעות בנוגע למספר נקודות הקשורות להארכת חיי אדם או להפסקתן באופנים שונים. מאחר ובכל שאלה מעשית יש להיוועץ במורה הוראה מובהק, יהיה מאמר זה בבחינת דרוש וקבל שכר בלבד, לע"נ דורון זיסרמן הי"ד, שנהרג מאש שנורתה אל רכבו מן המארב, ונשמתו הזכה והטהורה עלתה השמימה בכ"ז סיון תשס"א ביום הולדתו ה-38 בשעת לידתו, ללמדך שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים.

א. הגוסס הוא כחי לכל דבר

במסכת שמחות פ"א ה"א תנן: הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר לעולם. זוקק ליבום ופוטור מן היבום, ומאכיל בתרומה ופוסל בתרומה, ונוחל ומנחיל. פרש ממנו אבר כאבר מן החי, בשר כבשר מן החי. וזורקין על ידו דם חטאתו ודם אשמו עד שימות.

גוסס הוא מי שסמוך לשעת מותו וקול גרונו נשמע באותה שעה¹, וליחה מתהפכת בגרונו מפני צרות החזה². ופירש הר"ן שאדם כזה נחשב כחי לכל דבר דהיינו, שאם רמז ליתן גט לאשתו או מתנה, נותנים. וכן לענין כהן שמותר להכנס לבית

1. רמב"ם פהמ"ש ערכין פ"א מ"ג

2. תוס' יו"ט שם, רמ"א

הגוסס. אמנם הטור³ הביא מחלוקת רש"י ותוספות במסכת קידושין⁴ לענין מתנה. גם כניסת כהן לבית שבו גוסס תלויה בחילופי גירסאות במסכת נזיר⁵ ואף שהסכמת רוב הפוסקים לאסור כניסתו לבית שיש בו אדם גוסס, נראה שאין זאת משום שמחשיבים אותו כמת, אלא שחוששים שמא לא יספיק הכהן לצאת טרם שימות הגוסס ויטמא.

וכן ממה ששנינו שהגוסס זוקק ליבום, דהיינו שאם מת אחיו כשהוא גוסס, ואין לו אח אחר, אשת אחיו אסורה להנשא לאדם מן השוק כל זמן גסיסתו, משמע שהגוסס נחשב לאדם חי לכל דבר. בשל כך אם מת אביו בשעת גסיסתו והוא בן יחיד, פטורה אמו מן היבום, משום שהוא נחשב כחי, אף שנוטה למות, וכדהיא דנדה,⁶ תינוק בן יום אחד פוטר מן היבום.

ולכן אם אמו היא בת ישראל שהיתה נשואה לכהן והתאלמנה או התגרשה, הרי היא אוכלת בתרומה בשבילו כל זמן שהוא גוסס, משום שנחשב כחי. ואם מתה אמו בשעה ששכב גוסס, נוחל, דהיינו יורש מאמו. ואם לאחר שירש מאמו מת, מנחיל, ונכסיו שירש מאמו עוברים לאחיו מן האב. ואילו היה הגוסס נחשב למת, היו קרובי אמו יורשים אותה ולא בנה הגוסס.

ואע"פ שאבר שפרש מן המת, ואף כזית בשר שפרש מאותו אבר מטמא כמת, מכל מקום כזית בשר שפרש מאבר מן החי, טהור,⁷ וקובעת ההלכה כאן שלאבר הפורש מגוסס יש דין כלאבר שפרש מאדם חי. וכן מוכח מסוף ההלכה הנ"ל במסכת שמחות שהגוסס הוא כחי לכל דבר, ממה ששנינו בהלכות קודשים, לגבי חטאת שמתו בעליה שהבהמה הולכת למיתה, ואשם שמתו בעליה ירעה עד שיסתאב. משא"כ כשהוא גוסס שמותר לזרוק דם חטאתו ואשמו, היות שנחשב לחי, ולא הוי כחטאת שמתו בעליה.

3. אבן העזר סימן קכ"א

4. ע"ח:

5. מג.

6. מג:

7. עדויות פ"ה, רמב"ם פ"ב הל' טומאת מת

הרב אייל קרים

עוד שנינו שם בהלכה ב: אין קושרין את לחייו ואין פוקקין את נקביו, ואין נותנים כלי של מתכות ודבר שהוא מיקר על טיבורו עד שעה שימות שנאמר (קהלת יב) עד אשר לא ירחק חבל הכסף. מודגש בהלכה זו שכל הפעולות שנעשות לאחר המוות, כגון פקיקת נקביו והנחת דבר מיקר על ביטנו כדי שלא יתפח, אין לעשותם בשעת גסיסה, מאחר ואסור לקרב מיתת אדם גוסס שהוא כחי לכל דבר. וכן נפסק שם בהלכה ג: אין מזיזים אותו ואין מטילין אותו על גבי החול ולא על המלח עד שעה שימות. וכן בהלכה ד: אין מעמצין עיני הגוסס, הנוגע בו ומזיזו הרי זה שופך דמים, שהיה רבי מאיר אומר, משל לבר שהוא מטפטף, כיון שנגע בו אדם מכבהו. כך כל המעמץ את עיני הגוסס מעלין עליו כאילו הוא נוטל את נשמתו.

ואע"פ שאנו רואים שאדם זה מצטער הרבה בגסיסתו, וטוב לו מותו מחייו, בהיות ולא נמצא מזור למחלתו הממארת המקננת בתוכו, וגופו מגיע עד שערי מוות, ואף שהוא זועק לה', וממצוקותיו אינו נושע, למרות זאת, הלכה פסוקה היא בשו"ע וברמ"א⁸ שאסור לגרום לו שימות מהרה, כדי לחסוך ממנו סבל.

ב. המקרב מיתת גוסס – רוצח

בטעם הדבר שאסור לקרב מיתת אדם גוסס כתב ה"ערוך השולחן"⁹ וז"ל: ואע"פ שאנו רואים שמצטער הרבה בגסיסתו וטוב לו המות, מכל מקום אסור לנו לעשות דבר לקרב מיתתו, והעולם ומלואו של הקב"ה וכך רצונו יתברך. ע"כ. ומאחר ואין אנו מבינים את דרכי הנהגתו של הקב"ה אשר עיניו פקוחות על דרכי בני אדם לתת לאיש כפרי מעלליו, נמצא שכל נסיון ליטול חיים טרם הגיע קיצם הקצוב להם מאת בורא עולם, מהווה מרידה והתרסה כלפי רבונו של עולם הקוצב חיים לכל חי.

הקביעה שאין האדם בעלים על גופו, ונפשו אינה קנינו הפרטי עד שיוכל ליטול את נשמתו, או לצוות לאחר לעשות זאת, מובלטת במסכת עבודה זרה¹⁰ המספרת על רבי חנינא בן תרדיון, שכרכוהו בספר תורה והקיפוהו בתבילי זמורות, והציתו

8. יו"ד סימן שלט

9. יו"ד סימן שלט, א

10. ית.

בהן את האור, והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על ליבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה, השיב להם מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו. זאת משום שסבר רבי חנינא בן תרדיון שאסור לעשות פעולה לקרוב מיתת הגוסס גם כשמצטער הרבה בגסיסות וטוב לו המות. הלכה זו פסקה הרמב"ם¹¹ וז"ל: אחד ההורג את הבריא או את החולה הנוטה למות ואפילו הרג את הגוסס נהרג עליו. ע"כ. אומנם הרמב"ם אינו מדבר בהלכה זו על הריגת הגוסס את עצמו אלא על אחר ההורגו, אך הדבר נלמד במכל שכן ממה שפסק הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק אסור לאדם לחבול בין בעצמו בין בחבירו וכו'. וכן נפסק בשו"ע¹². והיינו מפני שנפש האדם אינו קנינו שלו אלא של הקב"ה. ואם לחבול בעצמו אסור, כל שכן לקרב את מיתתו. ועיין בחתם סופר¹³ שלמד מהמעשה של רבי חנינא בן תרדיון שאף אם באו על החולה יסורין הממריקים כל גופו של אדם, מכיון שלא מועילה נתינת רשות של החולה לקרב את מיתתו היות שגם הוא עצמו מוזהר על כך, הרי שאם איבד עצמו לדעת, רוצח הוא, משום שבמיתתו רצח את עצמו.

וכן מבואר ברמב"ם בהלכות רוצח ושמירת הנפש¹⁴ שמוזהרין בית דין שלא ליקח כופר מן הרוצח ואפילו נתן כל ממון שבעולם, ואפילו רצה גואל הדם לפוטרו, שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם, אלא קנין הקב"ה שנאמר ולא תקחו כופר לנפש רוצח. ואין לך דבר שהקפידה התורה עליו כשפיכות דמים וכו'.

ובדומה לזה מסביר הרדב"ז¹⁵ את הדין שפסק הרמב"ם, שאין הסנהדרין ממיתין ולא מלקיין את המודה בעבירה, לפי שאין נפשו של אדם קנינו אלא קנין הקב"ה, שנאמר (יחזקאל יח) הנפשות לי הנה וכו'. וכי היכי דאין אדם רשאי להרוג את עצמו, כך אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה שחייב עליה מיתה, לפי שאין נפשו קנינו. ראייה לדבר שלא מועילה נתינת רשות הגוסס לאחר לקרב את מיתתו, ממה שהוכיח דוד המלך את הגר העמלקי, שהרג את שאול על פי בקשתו כשגסס, וכדי שלא יתעללו בו פלישתים, ואמר לו "איך לא יראת לשלח

11. פ"ב הלכות רוצח ה"ז

12. חושן משפט סימן תכ, לא

13. חיו"ד סימן שכו אות ג

14. פ"א ה"ד

15. פ"ח הלכות סנהדרין ה"ח

הרב אייל קרים

ידך לשחת את משיח ה' ". "דמך על ראשך כי פיך ענה בך לאמר אני מתתי את משיח ה' ", וצוה לאחד הנערים להמיתו¹⁶. וביאר הרלב"ג שאף שהגר העמלקי סיבב לשאול את המיתה ברשות שאול והוא זה שנעתר לבקשת שאול, מ"מ צוה דוד להורגו, מפני שזה כהאומר לחכירו חבול בי וחבל בו, כמו שהתבאר בגמרא. כ"ש בהמתת מלך, ואין מצות המלך ממה שתפטררו בזה, כי דבר הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין.

ואע"פ שלשאול לא היה דין מאבד עצמו לדעת בזה שנפל על חרבו וקירב את מיתתו, כמבואר ברד"ק¹⁷, והיינו לפי שהיה יודע שאול שסופו למות במלחמה כי כן אמר לו שמואל, ועוד כי ראה שמצאוהו הקשתים ולא יכל היה להמלט מידם, ולכן טוב היה שיהרוג את עצמו מאשר יתעללו בו פלישתים. בכל זאת לא הועילה נתינת רשותו לגר העמלקי לקרב מיתתו מלפוטרו מעונש מוות.

נמצאנו למדים שאין רשות לאדם לא רק לכבות את נר ה' נשמת אדם, וליטול את נשמתו, אלא גם לקרב את מיתתו של אדם אסור בעת גסיסתו, ואף לגוסס עצמו אסור לעשות זאת או להורות למישהו שיעשה זאת, כפי שמבואר בספר חסידים¹⁸, שאם הגוסס אומר שאינו יכול למות עד שישימוהו במקום אחר, אל יזוהו משם.

ועיין בשו"ת ציץ אליעזר¹⁹ שדן באיסור לקרב מיתת גוסס, ובחומר איסור רצח מתוך חמלה, ובגוף תשובתו כותב וז"ל: ומכאן תשובה נמרצת ומחאה חריפה כלפי אי אלה מרופאי זמנינו המצדדים בהתרת רצח מתוך חמלה כאשר מחלה ממארת קוננת בתוך גופו של אדם, וגורמת לו יסורי מות ואין מזור ותרופה לה, והוא, להמית את החולה על ידי רופא או על ידי יעוץ וסיוע לחולה עצמו לשתיית רעל. דכאמור שני האופנים האלה אסורים בהחלט ע"פ דין תורה והעושה כן לרוצח נפשות יחשב ודם יחשב לאיש ההוא, דאף אחד מיצורי תבל אינו בעלים על נפש האדם לרבות גם האדם על עצמו, שאין לו רשות על נפשו כלל ואינו

16. שמואל ב, א – י"ד, ט"ז

17. שמואל א, לא-ה

18. סימן תשכ"ג

19. ח"ה סימן כט

קנינו, ולא יכול להועיל נתינת רשותו על דבר שאינו שלו אלא קנינו של הקב"ה, שהוא הנותנה והוא הנוטלה בלבד. ועוד הוסיף וכתב, אין כל יסוד של היתר ואין כל רשות לרופאים להחליט על דרכי הטיפול – מות בחולה, יהיה מצב סבלו גרוע אשר יהיה, ותהיה החלטתם לאי יכולת הבראתו והבאת הטבה במצבו אשר תהיה. ואם יהינו לעשות חלילה כן, אף אם יתעטפו בטלית של חמלה ומעשה חסד, בקיצור סבלו של ההולך למות, בכל זאת לרוצחים גמורים יחשבו ודינם חרוץ בספרות ההלכה של תורתנו הקדושה.

ג. חובת ההשתדלות להצלת גוסס

עד כאן נתבאר שאסור לאף אדם לקרב מיתת גוסס ואף לגוסס עצמו. אך השאלה היא, עד כמה ואם בכלל מחויבים אנו לטרוח בהצלת גוסס, כגון להמציא לו מזון ותרופות וכד', כדי להמשיך חיי שעה למספר ימים שעות ואולי אף רגעים. או שמא מותר להשאיר במצב פסיבי, לא לקרב מיתתו אך גם לא לטרוח בהצלתו, ובעיקר בשבת ובאיסורי תורה.

במסכת שבת²⁰ מבואר שההיתר לחלל שבת להצלת תינוק חי בן יומו מותנה בכך שישמור שבתות הרבה. לפיכך ניתן לכאורה לדייק שחולה הנמצא במצב גסיסה ולהערכת הרופאים לא יגיע לכדי שמירת הרבה שבתות, אין היתר לחלל עליו שבת כדי להמשיך לו חיי שעה קצרים.

מאידך, מבואר במשנה במסכת יומא²¹, שמי שנפלה עליו מפולת ספק חי ספק מת וכו' מפקחין עליו את הגל, מצאוהו חי מפקחין וכו' ובגמרא²² למדו שאפילו לחיי שעה, וכן פסק הרמב"ם²³ וז"ל: מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם מפקחין עליו. מצאוהו חי אע"פ שנתרוצץ ואי אפשר שיבריא, מפקחין עליו ומוציאין אותו לחיי אותה שעה. ע"כ. וכן נפסק בשו"ע²⁴: אפילו מצאו אדם מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה, מפקחין עליו את הגל.

20. קנא:

21. פג.

22. שם פה.

23. פ"ב הלכות שבת הי"ח

24. או"ח סימן שכט, ד

הרב אייל קרים

הרי שלא תלו דין הצלת מי שנפל עליו הגל וראשו מרוצץ בכך שישמור שבתות הרבה. והרמב"ם והשו"ע אף הבליטו בלשונם שמצילים אותו גם לאותה שעה בלבד. וכתב ה"ביאור הלכה" דאע"ג דלא שייך הכא טעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, אפילו הכי מחללין, משום דלאו דוקא שבת, הוא הדין שאר מצוות, כמו שכתב המאירי ביומא וז"ל ואע"פ שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה. והוסיף הביה"ל שם לבאר דבריו, שמה שאמר הוא לטעמא בעלמא, אבל לדינא לא תלוי כלל במצוות, דאין הטעם משום דדחינן מצוה אחת בשביל הרבה מצוות, אלא דחינן כל המצוות בשביל חיים של ישראל. וא"כ לשונו של רבי שמעון בן מנסיא כדי שישמור שבתות הרבה, הוא לאו דוקא, אלא רצונו לומר צוויים הרבה שצונו ה', והצלתו לחיי שעה הגורמת לו לקיים מעט מצוות, הם הנקראים שבתות הרבה.

ראיה להנ"ל שהכוונה ב"שבתות הרבה" גם לשאר מצוות הביא בשו"ת ציץ אליעזר²⁵ מלשון הגמרא במסכת שבת, בה נאמר "דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו, כיון שמת אדם בטל מן המצוות" (ולא כתוב כיון שמת אדם בטל משמירת שבתות בהקבלה לרישא), והיינו משום שגם באדם חי באומרים כדי שישמור שבתות הרבה, גם כן רצונם לומר מצוות הרבה. ומשום כך מסיימת הגמ' בהקבלה לכך במת, דאין מחללין מכיון שכבר בטל מן המצוות, ואין לגביו הטעם כדי שישמור מצוות הרבה, ובאה הסיפא ללמד על הרישא. הרי ראיה שמחללים את השבת עבור הצלת אדם לחיי שעה.

ובנוגע לגוסס כתבו התוספות²⁶, שיש לחלל שבת על גוסס בידי אדם מהא דאין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. וכתב על זה הצי"א, שמדברי התוספות אפשר ללמוד בקל וחומר, שמחללין שבת עבור גוסס בידי שמיים המחובר אל החיים ביתר בטחון, מגוסס בידי אדם, שהרי נפסק ברמב"ם²⁷ שההורג את הגוסס בידי אדם פטור, בעוד שההורג את הגוסס בידי שמיים נהרג עליו.

25. ח"ה סימן כח

26. גדה מד: ד"ה איהו

27. פ"ב הלכות רוצח ה"ז

אלא שבשו"ת בית יעקב²⁸ הקשה על ראיית התוספות מסוגיית הגמ' ומפסק השו"ע²⁹ שכאשר היו ישראל ועוד תשעה גויים בחצר אחת, וכל אחד הלך לדרכו והתבטלה קביעותם, ופירש אחד מהם לחצר אחרת בשעת עקירתם ממקומם, ונפלה עליו מפולת, אין מפקחין עליו את הגל, מכיון שכאשר נעקרה קביעותם הראשונה, אנו אומרים כל דפריש מרובא פריש והולכים אחר הרוב. כך מנמק הבית יעקב את העובדה שהפוסקים לא פסקו להלכה את הדין שבתוספות שיש לחלל שבת להצלת גוסס.

הבית יעקב מבחין בין מרוצץ שיכול לחיות רק לפי שעה, שמחללין עליו שבת אע"ג שודאי לא חי, לבין גוסס שרק מיעוט חי, ומסביר שאדם שמוחו מרוצץ איכא שפיר טעמא, משום דחוששין לחיי שעה, בעוד שבגוסס רפואה שנעשית לו ע"י חיי שעה, לפעמים גורמת נזק בזה שמעכבת יציאת נפשו, לכן אין לחלל את השבת על גוסס. ומאחר שאין לחלל את השבת על גוסס לחיי שעה (כשאין סיכוי שיבריא), וגם ביום חול אין חובה ואף אסור להמשיך חיי שעה שלו ע"י פעולה המעכבת יציאת נפשו, צריך לדעת הבית יעקב למנוע מכהן גדול להכנס לבית שבו נמצא גוסס, כדי לתת לו טיפול רפואי להמשכת חייו.

מאידך דעת השבות יעקב³⁰ שכן מחללין שבת עבור חיי שעה של הגוסס ובתשובתו מביא את דעת האיסור והיתר³¹ המביא ראיה מגוסס שלגביו שנינו המעצים עיניו הרי זה כשופך דמים, למרוצץ, שמפקחין עלו את הגל כדי להחיותו לחיי שעה. ועל מה שכתב הבית יעקב שאסור לעכב יציאת הנפש, משיג השבות יעקב שזה דוקא כשפעולת ההחיה נעשית ע"י מי שאינו בקי ברפואה, אבל מי שבקי ברפואה, פשוט שמותר לו למנוע הגסיסה. ולכן לדעת השבות יעקב מותר לרופא כהן להכנס לצורך מתן טיפול רפואי לבית הגוסס, גם כשהמדובר הוא להצלת חיי שעה. ומלבד השבות יעקב חלקו על הבית יעקב עוד אחרונים, מהם החתם סופר³² שהתיר לכהן רופא לתת טיפול רפואי בבית הגוסס,

28. סימן נט

29. סימן שכט, ב

30. חלק א או"ח סימן י"ג

31. כלל נט דין לח

32. חלק יו"ד סימן שלח.

הרב אייל קרים

והוסיף שאם אחר שהחליטו הרופאים שהגוסס מת הרגישו בו שום נדנדוד ורפרוף, ימהר הכהן לטפל בגוסס משום ספק ספיקא של פקוח נפש.

ד. קירוב מיתה, גרימת מיתה והסרת המונע

נפסק בשו"ע³³ הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, אין קושרין לחייו ואין סכין אותו ואין מדיחין אותו ואין פוקקין את נקביו, ואין שומטין הכר מתחתיו, ואין נותנים אותו על גבי חול ולא על גבי חרסית ולא על גבי אדמה. ואין נותנים על כריסו, לא קערה ולא מגרפה ולא צלוחית של מים ולא גרגיר של מלח וכו'.

והרמ"א בהג"ה כתב: וכן אסור לגרום למת שימות מהרה, כגון מי שהוא גוסס זמן ארוך ולא יוכל להפרד, אסור להשמט הכר והכסת מתחתיו מכת שאומרים שיש נוצות מקצת עופות שגורמים זה. וכן לא יזיזו ממקומו, וכן אסור לשום מפתחות בית הכנסת תחת ראשו כדי שיפרד. אבל אם יש שם דבר שגורם עיכוב יציאת הנפש, כגון שיש סמוך לאותו בית קול דופק כגון עצים, או שיש מלח על לשונו, ואלו מעכבים יציאת הנפש, מותר להסירו משום דאין בזה מעשה כלל, אלא שמסיר המונע. עכ"ל.

צריך עיון מה חידש הרמ"א בדבריו, שהרי איסור הזזת הגוסס ואיסור שמיטת הכר מתחתיו כתבם המחבר בשו"ע. וכתב ה"ערוך השולחן"³⁴ בביאור דברי הרמ"א, שבתחילה נתבאר שאסור לקרב מיתת גוסס ע"י עשיית מעשה, כגון שמיטת הכר מתחתיו. והוסיף שאפילו אם לדעתם מצוה לקרב את מיתתו כדי לחסוך ממנו יסורים גדולים, מ"מ אסור לעשות שום מעשה לצורך זה, היות שכך רצונו יתברך. ולא רק שמיטת הכר הגורמת לתנועה חזקה של ראש הגוסס אסורה, אלא אף תזוזה מועטת כגון זו הנגרמת מהנחת מפתח תחת ראשו אסורה, מכיון שסוף סוף עושה מעשה שימות הגוסס מהרה, אף שאין זה מעשה בגופו של הגוסס. וכן מותר להסיר דבר חיצוני המונע יציאת הנפש כהסרת קול דופק, או אף הסרת מלח מלשונו שהוא נענוע קל. אלא שהגרח"ד הלוי³⁵ שיטה אחרת לו בזה, ולדעתו מרן השו"ע עוסק באיסור קירוב מיתת הגוסס ע"י מעשה ממש, בעוד

33. יו"ד סימן שלט, א

34. יו"ד סימן שלט, ד

35. עשה לך רב ח"ה סימן כט

הרמ"א מוסיף ואוסר לקרב מיתתו גם שלא ע"י מעשה ממש. דהיינו, כוונת הרמ"א לומר שלא זו בלבד שאסור לעשות מעשים בפועל המקרבים מיתתו, והם הדברים שמנה השו"ע, אלא אפילו לגרום ע"י מעשים סגוליים בלבד לקרב מיתתו אסור, כגון סילוק כר הנוצות, הזזת הגוסס, והנחת המפתחות תחת ראשו. ואף שמפרשי השו"ע ביארו בדעת הרמ"א שמשום איסור הזזת הגוסס נגעו בה, אבל עצם הסרת הכר או עצם הנחת המפתחות, אין בו איסור מצד עצמו אם אינו כרוך בהזזת הגוף הגוסס, מ"מ אין זו דעת הגר"ח"ד הלוי מכמה סיבות.

ראשית, שאם כך, נמצא שלא הוסיף הרמ"א מאומה על דברי המחבר באוסרו לשמוט את הכר. שנית, דברי הרמ"א "וכן לא יזיזנו ממקומו", אין בם שום חידוש, ומדוע כתבם. שלישית, כבר הקשה הט"ז³⁶ על הרמ"א בענין היתר סילוק גרגיר המלח מלשון הגוסס, שזה בכלל הזזת גופו, ומה לי הזזה גדולה מה לי הזזה קטנה. והקושי העיקרי על מפרשי השו"ע הוא מלשון הרמ"א "וכן אסור לגרום" למת שימות מהרה שאם מצד איסור הזזת המת נגעו בה, אין זו גרמה אלא קירוב מיתה ממש, ולפירושם היה הרמ"א צריך לכתוב "ולכן אסור" וכו'.

על כן נראה להגר"ח"ד הלוי שהרמ"א בא להוסיף איסור גרימת קירוב המיתה ע"י אופנים סגוליים, כסילוק הנוצות, העתקת מקום מיטת הגוסס ממקום למקום, והנחת מפתחות בית הנכסת תחת מראשותיו. אלא שגם לפרוש זה מחייבים דברי הרמ"א הסבר מפורט, שכן דין השמטת הכר נכתב ע"י המחבר, וכיצד משפיעה הפעולה הסגולית של סילוק הנוצות. כמו כן צריך ביאור מה הקשר בין דברי הרמ"א "וכן לא יזיזנו" לפעולה סגולית. ומאחר שמקור דברי הרמ"א הוא בספר שלטי הגיבורים פרס הגר"ח"ד הלוי את היריעה מתחילתה ודן בגוף דברי השלטי הגיבורים ולהלן דבריו.

הרי"ף במסכת מועד קטן³⁷ שנה ברייתא ממסכת אבל רבתי, בה מצויינות הפעולות שאסור לעשותם לגוסס, אולם לא מופיע בברייתא זו האיסור לשמוט את הכר מתחת למראשותיו. מאידך, בגירסת הרמב"ן בספר "תורת האדם" מופיע איסור שמיטת הכר בנוסח הברייתא, ובשלטי הגיבורים כ' וז"ל: מכאן היה נראה

36. סק"ב

37. פ"ג

הרב אייל קרים

לאסור מה שנוהגים קצת אנשים כשהמת גוסס ואין הגשמה יכולה לצאת ששומטין הכר מתחתיו כדי שימות מהרה, שאומרים כי יש במטה נוצות של עופות שגורמים לנפש שלא תצא. וכמה פעמים צעקתי ככרוכיא ולא עלה. בידי, ורבותי חלקו עלי, והרב רבי נתן איש איגרא ז"ל כתב על זה להתיר. ע"כ.

נראה שבפני רבותיו של שלטי הגיבורים היה נוסח הברייתא שבפני הרי"ף, ולדעתם מכיון שהשמטת הכר מתחת ראש הגוסס אינה הזזה ממש, ואינה מקרבת מיתתו, אין בה איסור עצמי. אך השה"ג למד את איסור השמטת הכר מהברייתא האוסרת קירוב מיתה, וגם הסרת הנוצות בכלל קירוב מיתה, אלא שרבותיו חלקו עליו בזה.

בהמשך דבריו כ' השה"ג: אחר כמה שנים מצאתי בספר החסידים סימן תשכ"ג סיוע לדברי, שכ' שם ז"ל: ואם הוא גוסס ואינו יכול למות עד שישמוהו במקום אחר, אל יזוהו משם עד כאן.

כלומר, שה"ג מביא ראיה לאיסור הסרת הנוצות מאיסור העתקת מקום הגוסס שבספר חסידים הנ"ל. הרי שהעברת הגוסס ממקום למקום נחשבת פעולה סגולית, ויש בה משום קירוב מיתה, לא מחמת טלטול והזזת גוף הגוסס, אלא מחמת העתקת מקום מיטתו גיאוגרפית (גם ללא תזוזתו), ולכן דבר זה אסור כי גם הוא לקירוב מיתה יחשב.

לאחר מכן הקשה השה"ג על ספר חסידים שכתב להסיר חוטב עצים הקרוב לבית שבו גוסס, והרי גם הפסקת חטיבת העצים נחשב לקירוב מיתה. ותירץ שאסור לעשות דבר הגורם לעיכוב יציאת הנפש, כגון חטיבת עצים או שימת מלח על הלשון, אך כשבר קיים הדבר המונע יציאת הנפש מותר לסלקו, ואין זה נחשב קירוב מיתה. משא"כ הזזת הגוסס שהיא דבר הגורם להחיש את יציאת נפשו, זה אסור. לכן אסור להניח את מפתחות בית הכנסת תחת מראשויו היות שהיא פעולה הגורמת ומחישה את יציאת נפשו.

נמצא שלדעת השה"ג כשם שאסור לקרב מיתה גוסס, כן אסור להאריך את חייו באמצעים מלאכותיים (אא"כ לדעת רופאים מומחים קיימת היתכנות להצלת הגוסס). והסיבה שמותר להסיר מונע חיצוני המעכב יציאת הנפש היא, כיון שכבר הגיע שעתו למות כדרך הטבע, ורק גרגיר מלח ששמו על לשונו או חטיבת

העצים, הם המעכבים יציאת נפשו, בשל כך מותר לסלק הדבר המעכב אך לא לעשות מעשה שיחיש את מיתתו.

ומאחר ושה"ג בדבריו "אבל לעשות דבר שיגרום מיתתו מהרה ויציאת נפשו אסור", דן באדם שטרם הגיע זמנו למות, אלא שרבים יסוריו, ובשל כך רוצים להחיש פטירתו, שזה אסור, הביא שה"ג שתי דוגמאות לכך. האחת, איסור הזנת הגוסס ממקום אחד שבו אינו יכול למות למקום שני שבו כן יכול למות. השניה, איסור הנחת מפתחות תחת מראשותיו. וכשם שהנחת המפתחות מהווה פעולה סגולית בלבד ולא איסור במעשה ובפועל של הזנת המת שהיא קירוב מיתתו, כך גם הזנת הגוסס ממקום למקום נחשבת לפעולה סגולית בלבד (כמובן כשהיא נעשית תוך כדי זהירות מלהזיז את עצם גוף הגוסס), והאיסור נובע מצד עצם המחשבה שבמקום השני ימות מהר, ופעולות שכאלו קודם שהגיע זמנו למות, אסורות. במסקנתו מסיק שה"ג שכאשר הגיע עת מותו של הגוסס מותר לסלק מונע לא רק מסוג שהונח ע"י מעשה כגרגיר המלח, אלא כל דבר הגורם עיכוב ביציאת נפשו.

נמצא, שהשו"ע אסר לקרב מיתת גוסס בפועל ובמעשה והרמ"א הוסיף שגם פעולות סגוליות, אף שהן בבחינת גרמא ג"כ אסורות, משא"כ סילוק המונע יציאת הנפש כחוטב העצים והסרת גרגיר המלח מעל לשון הגוסס שהן פעולות המותרות.

ה. ניתוק גוסס ממכונת הנשמה מלאכותית

כבר נתבאר בדברי הרמ"א שמותר להוציא גרגיר מלח, שהוכנס לפי הגוסס לשם הארכת חייו, תוך תקוה למצוא מזור למחלתו, מכיון שזה בבחינת הסרת המונע ולא בבחינת קירוב או גרימת מיתה. לפיכך דין ניתוק הגוסס ממכונת הנשמה מלאכותית יהא לדין גרגיר המלח. שכשם שזה האחרון הוכנס לפי החולה לשם הארכת חייו באופן מלאכותי, וכאשר מתברר שאין בגרגיר זה אפשרות להאריך את חייו, אלא רק להרבות את יסוריו ולעכב את יציאת נפשו, מותר להוציאו, כך חולה שחובר למכונת הנשמה מלאכותית בעקבות מחלתו, והוחיה באופן מלאכותי, על מנת למצוא תרופה למחלתו, מותר להפסיק את הזרמת החמצן אל גופו ולנתקו מן המכונה ברגע שמתברר לרופאים שאין סיכוי להבריא.

הרב אייל קרים

אמנם דברי הגר"ח"ד הלוי שכתב ש"היתר הוצאת גרגיר המלח מוסכם ופשוט לדעת כל הפוסקים ללא שום חולק", צריכים עיון, מכיון שבט"ז שם סק"ב מפורש איסור הסרת גרגיר המלח וז"ל: אלא דקשה לי למה התיר (הרמ"א) הסרת מלח מעל לשונו, והלא גם שם מזיז פיו על ידו, והוא כמעמץ עיניו. ע"כ נראה לענ"ד שאין לנהוג היתר בהסרת המלח. עכ"ל.

על כל פנים הפוסקים שהתירו את הוצאת גרגיר המלח ועסקו באדם גוסס אך נושם בכוחות עצמו, הם בודאי שיתירו לנתק גוסס שאינו נושם כלל מכח עצמו ממכונת הנשמה מלאכותית, שהרי לגביהם לא שייך הטעם שכתב המאירי להצלת מרוצץ או גוסס לחיי שעה כדי שישובו בתשובה ויתודו, משום שהללו מחוסרי הכרה.

יתר על כן, כבר התבאר בסעיף הקודם שאסור להאריך חיי גוסס באופן מלאכותי, כגון לשים מלח על לשונו או לחטוב עצים, כשאין סיכוי שיחיה. ואף שזה נאמר לגבי אדם החי עדיין בכוחות עצמו ומשום שיסורי גופו גדולים אין לעשות לו זאת, בעוד שהמחוסר הכרה ומונשם אינו חש ביסוריו. מכל מקום מכיון שנפשו (ולא גופו) שאינה קנינו אלא קנין הקב"ה כבר נטלה ממנו, וע"י ההנשמה המלאכותית אנו רק מעכבים בעדה מלצאת ולשוב למנוחתה, לא רק שמותר לנתקו ממכשיר ההנשמה אלא חובה לעשות כן.